

Ο Friedrich Engels τη δεκαετία του 1840

Friedrich Engels

|1| Από το Παρίσι στη Βέρνη*

I.
Σηκουάνας και Λίγηρας.

La belle France! Όντως, οι Γάλλοι έχουν μια όμορφη χώρα & έχουν δίκιο να είναι περήφανοι γι' αυτήν.

Ποια χώρα στην Ευρώπη μπορεί να συγκριθεί σε πλούτο, σε πολυσχιδία των τοποθεσιών & των προϊόντων, σε οικουμενικότητα με τη Γαλλία;

Η Ισπανία; Αλλά, δύο τρίτα της επιφάνειάς της είναι εξαιτίας της αμέλειας ή εκ φύσεως μια καυτή πέτρινη έρημος, & η ατλαντική πλευρά της χερσονήσου, η Πορτογαλία, δεν της ανήκει.

Η Ιταλία; Μα, από τότε που η οδός του διεθνούς εμπορίου περνά μέσα από τον Ωκεανό, από τότε που τα ατμόπλοια διασχίζουν την Μεσόγειο, η Ιταλία κείται εγκαταλειμμένη.

Η Αγγλία; Μα η Αγγλία έχει εδώ και ογδόντα χρόνια αναχθεί σε εμπόριο & βιομηχανία, σε αιθάλη άνθρακα & σε κτηνοτροφία, & η Αγγλία έχει έναν φρικτό μολυβένιο ουρανό και καθόλου κρασί.

Η Γερμανία άραγε; Στο Βορρά μια επίπεδη αμμώδης επιφάνεια, χωρισμένη από τον ευρωπαϊκό Νότο από το γρανίτινο τείχος των Άλπεων, χωρίς κρασί, χώρα της μπύρας, του σναπς & του ψωμιού σίκαλης, των στεγνωμένων ποταμών & επαναστάσεων!

Η Γαλλία όμως! Απλωμένη σε τρεις θάλασσες, διατρεχόμενη από πέντε μεγάλους ποταμούς σε τρεις κατευθύνσεις, στον Βορρά σχεδόν γερμανικό & βελγικό κλίμα, στο Νότο σχεδόν ιταλικό· στον Βορρά το σιτάρι, στο Νότο το καλαμπόκι & το ρύζι· στον Βορρά η κράμβη, στο Νότο η ελιά· στον Βορρά το λινάρι, στο Νότο το μετάξι, & σχεδόν παντού το κρασί.

Και τι κρασί! Τι ποικιλία, από το Μπορντό μέχρι τον Βουργουνδό, από τον Βουργουνδό μέχρι το βαρύ Αγιωργίτικο, το Λυνέλ & το Φροντινιάν του Νότου· & από αυτά στην αφρώδη σαμπάνια! Τι ποικιλία του λευκού & του κόκκινου, από το Πτι Μακόν ή το Σαμπλί στο Σαμπερτέν, στο Σατώ Λαρός, στο Σωτέρν, στο Ρουσιγιόν, στον αφρώδη οίνο! Και όταν σκεφτεί κανείς, πως |2| καθένα από αυτά τα κρασιά προκαλεί διαφορετική μέθη, πως μπορεί κανείς με λίγες

* Τίτλος πρωτοτύπου: *Von Paris nach Bern*. Το κείμενο γράφτηκε την περίοδο τέλη Οκτωβρίου-Νοέμβριος 1848, και παρέμεινε ημιτελές. Δημοσιεύθηκε πρώτη φορά στη *Νέα Εποχή*, τόμ. 1, τχ. 1-2, 1898-1899.

φιάλες να διατρέξει όλες τις βαθμίδες από την καντρίλια του Musard* μέχρι την Μασσαλιώτιδα, από τρέλα του καν-καν μέχρι την άγρια φωτιά του επαναστατικού πυρετού, & τελικά να καταλήξει με ένα μπουκάλι σαμπάνια στην πιο εύθυμη αποκριάτικη διάθεση του κόσμου!

Μόνο δε η Γαλλία έχει ένα Παρίσι, μια πόλη όπου ο ευρωπαϊκός πολιτισμός εκδιπλώνεται στην πληρέστερη άνθισή του, στην οποία ενώνονται όλες οι νευρικές ίνες της ευρωπαϊκής ιστορίας, & από την οποία σε τακτικά διαστήματα ξεσπούν οι ηλεκτρικές εκκενώσεις από τις οποίες τρέμει όλος ο κόσμος· μια πόλη ο πληθυσμός της οποίας συνδυάζει το πάθος της απόλαυσης με το πάθος της ιστορικής δράσης όπως κανένας άλλος λαός, οι κάτοικοι της οποίας ξέρουν να ζουν σαν τους πιο εκλεπτυσμένους επικούρειους της Αθήνας & και να πεθαίνουν σαν τους πιο ατρόμητους Σπαρτιάτες, Αλκιβιάδης & Λεωνίδας σε ένα πρόσωπο· μια πόλη η οποία πραγματικά, όπως λέει ο Louis Blanc, είναι η καρδιά & το μυαλό του κόσμου.

Όταν κοιτάξει κανείς το Παρίσι από μια ψηλή σκοπιά της πόλης, ή από την Μονμάρτη ή από την ταράτσα του Σαιν-Κλου, όταν περπατήσει κανείς τον περιβάλλοντα χώρο της, τότε αντιλαμβάνεται πως η Γαλλία γνωρίζει τι έχει με το Παρίσι, πως η Γαλλία ανάλωσε τις καλύτερες δυνάμεις της για να θρέψει & να φροντίσει το Παρίσι με τον καλύτερο τρόπο. Σαν οδαλίσκη πάνω σε ένα λαμπερό χάλκινο διβάνι απλώνεται η περήφανη πόλη πάνω στους θερμούς, αμπελόφυτους λόφους της ελικοειδούς κοιλάδας του Σηκουάνα. Πού αλλού στον κόσμο υπάρχει μια θέα όπως εκείνη από τους δύο σιδηροδρόμους των Βερσαλιών κάτω στην πράσινη κοιλάδα με τα αναρίθμητα χωριά & τους οικισμούς, |3| & πού υπάρχουν τέτοια χωριά και κωμοπόλεις με τόσο θελκτική τοποθεσία, κτισμένα τόσο καθαρά & όμορφα, απλωμένα με τόσο γούστο, όπως το Συρέν, το Σαιν-Κλου, οι Σέβρες, το Μοντμορενσύ, το Ενγκιάν, & αναρίθμητα άλλα; Βγείτε από όποια πύλη θέλετε, ακολουθήστε κατά τύχη όποιο δρόμο θέλετε, & παντού θα συναντήσετε το ίδιο όμορφο περιβάλλον, το ίδιο γούστο στη χρήση της περιοχής, την ίδια διακόσμηση & καθαριότητα. Και πάλι όμως, είναι μόνο η ίδια η βασίλισσα των πόλεων αυτή που έχει δημιουργήσει για τον εαυτό της αυτή την θαυμάσια τοποθεσία.

Αλλά βέβαια, απαιτείται και μια Γαλλία για να δημιουργήσετε ένα Παρίσι, & μόνο όταν έχει γνωρίσει κανείς τον άφθονο πλούτο αυτής της έξοχης χώρας, αντιλαμβάνεται πως μπόρεσε να δημιουργηθεί τούτο το απαστράπτον, πλούσιο, ασύγκριτο Παρίσι. Βεβαίως, δεν το αντιλαμβάνεται κανείς αυτό όταν έρχεται από τον Βορρά, διασχίζοντας με τον σιδηρόδρομο τους κάμπους της Φλάνδρας & του Αρτουά, τους χωρίς δάση & αμπέλια λόφους της Πικαρδίας.

Εκεί δεν βλέπει κανείς τίποτε άλλο από σιταροχώραφα & λιβάδια, η μονοτονία των οποίων διακόπτεται μόνο από βαλτώδεις κοιλάδες ποταμών, από

* Philippe Musard (1792–1859), δημοφιλής Γάλλος συνθέτης και διευθυντής ορχήστρας του 19ου αιώνα.

μακρινούς, θαμνώδεις λόφους· και μόνο όταν στο Ποντουάζ εισέρχεται στην περιφέρεια της παρισινής ατμόσφαιρας, αντιλαμβάνεται κανείς κάτι από την «όμορφη Γαλλία». Αντιλαμβάνεται κανείς κάπως περισσότερο το Παρίσι όταν έρχεται στην πρωτεύουσα μέσα από τις καρπερές κοιλάδες της Λωραίνης, μέσα από τους αμπελοστεφάνωτους ασβεστολιθικούς λόφους της Καμπανίας, κατά μήκος της όμορφης κοιλάδας του Μάρνη· το αντιλαμβάνεται δε ακόμη καλύτερα, όταν ταξιδεύει μέσα από τη Νορμανδία & πότε ακολουθεί από τη Ρουέν προς το Παρίσι με τον σιδηρόδρομο τις έλικες του Σηκουάνα, πότε τις |4| διασχίζει. Ο Σηκουάνας φαίνεται να αποπνέει τον παρισινό αέρα μέχρι την εκβολή του· τα χωριά, οι πόλεις, οι λόφοι, όλα θυμίζουν το περιβάλλον του Παρισιού, με την μόνη διαφορά πως όλα γίνονται ομορφότερα, αφθονότερα, πιο καλόγουστα όσο προσεγγίζει κανείς το κέντρο της Γαλλίας. Κατάλαβα όμως πλήρως, πώς ήταν δυνατό να υπάρχει το Παρίσι, όταν πορεύτηκα κατά μήκος του Λίγηρα & από εκεί στράφηκα μέσα από τα υψώματα προς τις βουργουνδικές αμπελόφυτες κοιλάδες.

Γνώρισα το Παρίσι τα τελευταία δύο χρόνια της μοναρχίας, όταν η αστική τάξη απολάμβανε πλήρως την κυριαρχία της, όταν το εμπόριο & η βιομηχανία πήγαιναν καλά, όταν η μεγάλη & μικρή αστική νεολαία είχε ακόμη χρήματα για απόλαυση & για σπατάλη, & όταν ακόμη και ένα τμήμα των εργατών ήταν αρκετά εύπορο ώστε να μπορεί να συμμετέχει στην γενική ευθυμία & ξεγνοιασιά. Ξαναείδα το Παρίσι κατά την σύντομη μέθη του ρεπουμπλικανικού μήνα του μέλιτος, τον Μάρτιο & τον Απρίλιο [1848], όπου οι εργάτες, οι αισιόδοξοι ανόητοι,* αποφάσισαν με την πλέον αμέριμνη πεποίθηση «να αντέξουν τρεις μήνες αθλιότητας»* για την πολιτεία, τρώγοντας ξερό ψωμί & πατάτες τη διάρκεια της ημέρας & το βράδυ φυτεύοντας δέντρα ελευθερίας στα βουλεβάρτα, έριχναν πυροτεχνήματα, & τραγουδούσαν την Μασσαλιώτιδα, & όπου οι αστοί, κρυμμένοι όλη την ημέρα στα σπίτια τους, προσπαθούσαν να καθησυχάσουν την οργή του λαού μέσα από χρωματιστά φανάρια. Επέστρεψα και πάλι τον Οκτώβριο – χωρίς να το θέλω, εξαιτίας του Hecker!* Μεταξύ του Παρισιού του τότε & του τώρα υπήρχε η 15η Μαΐου & η 25η Ιουνίου, υπήρχε ο φοβερότερος αγώνας που είχε ποτέ ο κόσμος, |5| υπήρχε μια θάλασσα αίματος, υπήρχαν δεκαπέντε χιλιάδες πτώματα. Οι οβίδες του Cavaignac είχαν σκορπίσει στον αέρα την ανυπέρβλητη παρισινή ευθυμία· η Μασσαλιώτιδα & το Chant du Départ είχαν σιγήσει, μόνο οι αστοί σφύριζαν το Mourir pour la patrie ανάμεσα στα δόντια, οι εργάτες, χωρίς ψωμί & χωρίς όπλα, έτριζαν τα δόντια τους με συγκρατημένη αγανάκτηση· στο σχολείο της κατάστασης πολιορκίας η ενθουσιώδης πολιτεία είχε γίνει αξιότιμη, ήπια, ευπρεπής και μετριοπαθής (sage et modérée). Αλλά

* Έκφραση («Hoffnungsvolle Toren») από το ποίημα του J. W. Goethe *Προμηθέας*.

* Διατύπωση από άρθρο του Marx στη *Νέα Εφημερίδα του Ρήνου* (29.6.1848), με τίτλο *Η επανάσταση του Ιουνίου*.

* Ο Hecker ήταν ο εισαγγελέας της Κολωνίας. Είχε ασκήσει δίωξη στη σύνταξη της NEP.

το Παρίσι ήταν νεκρό, δεν ήταν πλέον Παρίσι. Στα βουλεβάρτα μόνο αστοί και αστυνομικοί πράκτορες· οι αίθουσες χορού, τα θέατρα ερημωμένα· τα χαμίνια τυλιγμένα με τη στολή της Κινητής Φρουράς, πουλημένα στην έντιμη Πολιτεία για τριάντα σου την ημέρα, και όσο πιο ηλίθια γίνονταν τόσο περισσότερο τα εκτιμούσε η αστική τάξη – κοντολογίς, ήταν και πάλι το Παρίσι του 1847, αλλά χωρίς το πνεύμα, χωρίς τη ζωή, χωρίς τη φωτιά & τη ζύμωση που έφερναν τότε παντού οι εργάτες. Το Παρίσι ήταν νεκρό, και αυτό το ωραίο κουφάρι ήταν τόσο πιο φρικαλέο όσο πιο όμορφο ήταν.

Δεν άντεχα άλλο σε τούτο το νεκρό Παρίσι. Έπρεπε να φύγω, ασχέτως πού. Λοιπόν, αρχικά στην Ελβετία. Δεν είχα πολλά χρήματα, συνεπώς θα πήγαινα πεζός. Ούτε και με ενδιέφερε ο συντομότερος δρόμος· δεν αποχωρίζεται κανείς ευχαρίστως τη Γαλλία.

Ένα ωραίο πρωί λοιπόν ξεκίνησα & άρχισα την πορεία μου χωρίς κάποιο σχέδιο, κατευθείαν προς το Νότο. Χάθηκα ανάμεσα στα χωριά από τη στιγμή που βγήκα από τα προάστια· αυτό ήταν φυσικό. Τέλος, κατέληξα στην μεγάλη λεωφόρο για τη Λυών. Την ακολούθησα για ένα διάστημα, με παρακάμψεις στους λόφους. Από εκεί επάνω έχει κανείς πανέμορφη |6| θέα, ο Σηκουάνας & στις δύο κατευθύνσεις, προς το Παρίσι & το Φοντενεμπλώ. Βλέπει κανείς στο απέραντο βάθος το ποτάμι να απλώνεται φιδωτό στην πλατιά κοιλάδα, και στις δύο πλευρές αμπελόφυτοι λόφοι, στο βάθος τα γαλάζια βουνά, πίσω από τα οποία κυλά ο Μάρνης.

Δεν ήθελα όμως να πάω τόσο απευθείας στη Βουργουνδία· ήθελα πρώτα τον Λίγηρα. Άφησα λοιπόν την δεύτερη μέρα τη λεωφόρο, & ανέβηκα στα υψώματα προς την Ορλεάνη. Φυσικά, χάθηκα και πάλι ανάμεσα στα χωριά, μια και μοναδικούς οδηγούς είχα τον ήλιο & τους αγρότες που ήταν αποκομμένοι από όλο τον κόσμο, και δεν ήξεραν πού πάει ο δρόμος δεξιά και πού αριστερά. Διανυκτέρευσα σε κάποιο χωριό, το όνομα του οποίου δεν κατάφερα ποτέ να ξακρίνω από την χωριάτικη ντοπιολαλιά, δεκαπέντε λεύγες από το Παρίσι, στον υδροκρίτη μεταξύ Σηκουάνα & Λίγηρα.

Αυτός ο υδροκρίτης σχηματίζεται από μια πλατιά ράχη που εκτείνεται από τα νοτιοανατολικά στα βορειοδυτικά. Και στις δύο πλευρές υπάρχουν πολυάριθμες κοιλάδες, ποτισμένες από μικρά ρυάκια ή ποτάμια. Πάνω στα ανεμοδαρμένα υψίπεδα φυτρώνει μόνο σιτάρι, μαυροσίταρο, τριφύλλι και λαχανικά· ωστόσο, στις πλαγιές της κοιλάδας φυτρώνει παντού αμπέλι. Οι πλαγιές της κοιλάδας που βλέπουν ανατολικά είναι σχεδόν όλες τους σκεπασμένες με τις μεγάλες μάζες εκείνων των ασβεστολθικών βράχων, τους οποίους οι Άγγλοι γεωλόγοι ονομάζουν Bolderstones & τους οποίους απαντά κανείς συχνά στους δευτερεύοντες & τριτογενείς λόφους. Οι τεράστιοι γαλάζιοι όγκοι, μεταξύ των οποίων αναπτύσσονται πράσινοι θάμνοι & νεαρά δέντρα, σχηματίζουν μια διόλου άσχημη αντίθεση με τα λιβάδια της κοιλάδας & τα αμπέλια της απέναντι πλαγιάς.

|7| Σταδιακά κατέβηκα σε μια από αυτές τις μικρές ποταμίσιες κοιλάδες & την ακολούθησα για κάποιο διάστημα. Τελικά, έπεσα πάνω σε έναν αγροτικό δρόμο, & έτσι σε ανθρώπους από τους οποίους μπορούσα να μάθω τέλος πάντων που βρισκόμουν. Ήμουν κοντά στην Μαλζέρμπ, στα μισά του δρόμου μεταξύ Ορλεάνης & Παρισιού. Η ίδια η Ορλεάνη ήταν πολύ μακριά στα δυτικά για μένα· ο επόμενος στόχος μου ήταν η Νεβέρ, & έτσι ανέβηκα και πάλι το επόμενο βουνό με κατεύθυνση το Νότο. Από πάνω μια πολύ όμορφη θέα: ανάμεσα σε δασώδη όρη η όμορφη πολιτειούλα Μαλζέρμπ, στις πλαγιές πολυάριθμα χωριά, πάνω, σε μια κορφή ο πύργος Σατωμπριάν. Και κάτι που το βρήκα ακόμη πιο ωραίο: απέναντι, πέρα από ένα στενό φαράγγι, μια περιφερειακή οδός που πήγαινε κατευθείαν στο Νότο.

Στη Γαλλία υπάρχουν τριών ειδών δρόμοι: οι κρατικοί δρόμοι, τέως βασιλικοί, τώρα ονομαζόμενοι εθνικές οδοί, ωραίες φαρδιές λεωφόροι, που συνδέουν τις σημαντικότερες πόλεις μεταξύ τους. Αυτές οι εθνικές οδοί, στην περιφέρεια του Παρισιού οδοί όχι μόνο δεξιοτεχνικά χαραγμένες αλλά και με αληθινή χλιδή, μεγαλοπρεπείς, εξήντα & πάνω πόδια φάρδος, στη μέση πλακοστρωμένες αλλέες με φτελιές, γίνονται πιο άσχημες, πιο στενές & άδεντρες όσο περισσότερο απομακρύνεται κανείς από το Παρίσι & όσο μικρότερη σημασία έχει η οδός. Γίνονται τότε κατά τόπους τόσο άσχημες, ώστε μετά από δύο ώρες μέτριας βροχής δεν μπορεί σχεδόν να τις διαβεί κανένας πεζοπόρος. Η δεύτερη τάξη είναι οι περιφερειακές οδοί, που αποκαθιστούν τη συγκοινωνία δευτέρου βαθμού, χρηματοδοτημένες από περιφερειακά κονδύλια, στενότερες & λιγότερο καλαίσθητες από τις εθνικές οδούς. Την τρίτη τάξη τέλος αποτελούν οι μεγάλοι τοπικοί δρόμοι (chemins de grande communication) χαραγμένοι με κονδύλια του καντονιού, στενοί, ταπεινοί δρόμοι, αλλά |8| κατά τόπους σε καλύτερη κατάσταση από τις μεγάλες λεωφόρους.

Κόβοντας δρόμο μέσα από τα χωράφια μπήκα στην περιφερειακή οδό μου, διαπιστώνοντας προς μεγίστη χαρά μου ότι οδηγούσε με την πλέον αμετάβλητη ευθύτητα στο Νότο. Χωριά & πανδοχεία ήταν σπάνια· μετά από πολύωρη πορεία βρήκα επιτέλους ένα μεγάλο αγρόκτημα, όπου μου σερβίραν με την μεγαλύτερη προθυμία λίγα αναψυκτικά, για τα οποία ζωγράφισα για τα παιδιά του σπιτιού ορισμένες κωμικές φάτσες & δηλώνοντας πολύ σοβαρά: αυτός είναι ο στρατηγός Cavaignac, τούτος είναι ο Λουδοβίκος Ναπολέων, αυτός ο Armand Marrast, ο Ledru Rollin κ.λπ., φτυστοί οι ίδιοι. Οι αγρότες κοίταξαν τα παραμορφωμένα πρόσωπα με μεγάλο σεβασμό, με ευχαρίστησαν με μεγάλη χαρά, & κρέμασαν αμέσως τα εντυπωσιακά ζωντανά πορτραίτα στον τοίχο. Από αυτούς τους καλούς ανθρώπους έμαθα επίσης ότι βρισκόμουν στο δρόμο από το Μαλζέρμπ προς το Σατωνέφ στον Λίγηρα, μέχρι τον οποίο είχα ακόμη περίπου δώδεκα λεύγες.

Βάδισα μέσα από το Πιζό & έναν άλλο μικρό οικισμό, το όνομα του οποίου έχω ξεχάσει, & ήρθα αργά το απόγευμα στην Μπελγκάρντ, ένα όμορφο & σχετικά μεγάλο μέρος, όπου διανυκτέρευσα. |9| Ο δρόμος μέσα από το

υψίπεδο, το οποίο κατά τα άλλα παράγει κρασί σε πολλά σημεία, ήταν σχετικά μονότονος.

Το επόμενο πρωί ξεκίνησα για το Σατωνέφ, πέντε λεύγες ακόμη, & μετά από εκεί κατά μήκος του Λίγηρα στην εθνική οδό από την Ορλεάνη προς το Νεβέρ.

> Κάτω απ' τις ανθισμένες μυγδαλιές
> Στου Λίγηρα την πράσινη όχθη,
> Τι ωραία τα όνειρα,
> Που βρήκα την αγάπη μου–*

Έτσι τραγουδά κάποιος λήρος Γερμανός νεαρός & κάποια τρυφερή Γερμανίδα παρθένα με τις λέξεις της Helmina von Chezy που σε κάνουν να λιώνεις & τη λιωμένη μελωδία του Karl Maria von Weber. Όποιος όμως αναζητά στον Λίγηρα αμυγδαλιές & απαλό ερωτικό ρομαντισμό, όπως ήταν της μόδας τη δεκαετία του 1820 στη Δρέσδη, θρέφει φοβερές αυταπάτες, όπως αυτές που ταιριάζουν ουσιαστικά σε έναν απότοκο Γερμανό διανοούμενο τρίτης γενεάς.

Από το Σατωνέφ μέσω του Λε Μπορντ μέχρι την Νταμπιέρ δεν καταφέρνει κανείς σχεδόν διόλου να δει τούτο τον ρομαντικό Λίγηρα. Ο δρόμος βαδίζει σε μια απόσταση 2-3 λευγών από το ποτάμι, πάνω από τους λόφους, & μόνο σπάνια βλέπει κανείς μακριά τα νερά του Λίγηρα να λάμπουν στον ήλιο. Η περιοχή είναι πλούσια σε κρασί, δημητριακά, φρούτα· προς το ποτάμι υπάρχουν πλούσια λιβάδια· ωστόσο, η θέα της κοιλάδας, χωρίς δάση και περίκλειστης από κυματιστούς λόφους, είναι μάλλον μονότονη.

Καταμεσής στο δρόμο, κοντά σε κάποια αγροτόσπιτα, συνάντησα ένα καραβάνι τεσσάρων ανδρών, τριών γυναικών & αρκετών παι|10|διών, που έσερναν τρεις βαρυφορτωμένες γαϊδουράμαξες, & και μαγείρευαν το μεσημεριανό τους σε μια μεγάλη φωτιά πάνω στον ανοιχτό δρόμο. Έμεινα μια στιγμή ακίνητος: δεν είχα κάνει λάθος, μιλούσαν γερμανικά, με την πιο σκληρή βορειογερμανική διάλεκτο. Τους μίλησα· καταγοητεύτηκαν ακούγοντας την μητρική γλώσσα τους καταμεσής στη Γαλλία. Ήταν μάλιστα Αλσατοί, από την περιοχή του Στρασβούργου, οι οποίοι κάθε χρόνο μετακινούνταν στο εσωτερικό της Γαλλίας με αυτό τον τρόπο & κέρδιζαν τα προς το ζην με καλαθοπλεκτική. Στην ερώτησή μου, αν μπορούσαν να ζήσουν από αυτό, μου απάντησαν: «Πολύ δύσκολα, όταν πρέπει να αγοράσεις τα πάντα· συνήθως ζητιανεύουμε». Μετά από λίγο βγήκε και ένας πολύ ηλικιωμένος άνδρας από μια από τις άμαξες, όπου είχε ένα πλήρες κρεβάτι. Η όλη ομήγυρη είχε κάτι πολύ τσιγγάνικο στα παρδαλά ρούχα τους που είχαν ζητιανέψει, από τα οποία κανένα κομμάτι δεν ταίριαζε στο άλλο. Ωστόσο, φαίνονταν πολύ ευδιάθετοι & μου πήραν τ' αυτιά με αφηγήσεις για τις περιοδείες τους, & καταμεσής στην

* Στίχοι από το λιμπρέτο της όπερας *Ευρυάνθη* (1823) του Carl Maria von Weber· το λιμπρέτο ήταν γραμμένο από την ποιήτρια Helmina von Chezy.

πιο εύθυμη φλυαρία η κοκκινομάλλα μάνα & η κόρη, ένα γαλανομάτικο ήπιο πλάσμα, σχεδόν μαλλιοτραβήχτηκαν. Δεν μπορούσα παρά να θαυμάσω με τι δύναμη η γερμανική ευδιαθεσία & εγκαρδιότητα επιβάλλεται ακόμη και μέσα από τις πιο τσιγγάνικες σχέσεις ζωής & ενδυμασίας, τους ευχήθηκα Καλημέρα & συνέχισα το ταξίδι μου, συνοδευόμενος για ένα διάστημα από έναν από τους τσιγγάνους, ο οποίος πριν από το γεύμα τρατάρισε τον εαυτό του μια βόλτα στην |11| κοκκαλιάρικη πλάτη ενός λιπόσαρκου γαϊδάρου.

Το βράδυ έφτασα στην Νταμπιέρ, ένα μικρό χωριό όχι μακριά από τον Λίγηρα. Εδώ η κυβέρνηση είχε βάλει 3-400 Παριζιάνους εργάτες, απομεινάρια των πρώην Εθνικών Εργαστηρίων, να κτίσουν ένα φράγμα ενάντια στις πλημμύρες. Ήταν εργάτες όλων των ειδών, χρυσοχόοι, κρεοπώλες, υποδηματοποιοί, επιπλοποιοί, μέχρι κάτω στους ρακοσυλλέκτες των παρισινών βουλεβάρτων. Βρήκα περίπου είκοσι από αυτούς στο πανδοχείο όπου διανυκτέρευσα. Ένας σωματώδης χασάπης, ο οποίος είχε ήδη προαχθεί σε ένα είδος επιστάτη, μιλούσε με μεγάλο ενθουσιασμό για την επιχείρηση: λάμβανε κανείς από τριάντα μέχρι εκατό σου την ημέρα, ανάλογα πώς εργάζεται κανείς, ήταν εύκολο να βγάλεις σαράντα μέχρι εξήντα σου, αν έδειχνες κάποια προθυμία. Ήθελε να με βάλει μεμιάς στο συνεργείο του· σύντομα [μου έλεγε] θα μάθαινα τα κόλπα, & σίγουρα ήδη την δεύτερη εβδομάδα θα κέρδιζα πενήντα σου τη μέρα, μπορούσα να κάνω την τύχη μου & υπάρχει εργασία τουλάχιστον για έξι ακόμη μήνες. Μου φάνηκε πως δεν θα μου ήταν άσχημο να αφήσω για έναν ή δύο μήνες την πένα και να πιάσω το φτυάρι· αλλά δεν είχα χαρτιά, & θα μπλεκόμουν άσχημα.

Αυτοί οι Παρισινοί εργάτες είχαν διατηρήσει πλήρως την παλιά ευθυμία τους. Έκαναν τη δουλειά τους, δέκα ώρες την ημέρα, με γέλια & αστεία, διασκέδαζαν στις ελεύθερες ώρες με ξεκαρδιστικά πειράγματα, & τα απογεύματα ψυχαγωγούνταν με το να «déniaiser»* τις χωριατοπούλες. Κατά τα άλλα όμως, με την απομόνωσή τους σε ένα μικρό χωριό είχαν εντελώς αναισθητοποιηθεί. Δεν υπήρχε ίχνος από την απασχόληση με τα συμφέροντα της τάξης τους, με τα τρέχοντα πολιτικά ζητήματα που τόσο έθιγαν τους εργάτες. Φαινόταν πως δεν διάβαζαν διόλου πλέον εφημερίδες. Όλη η πολιτική περιοριζόταν σ' αυτούς στην απόδοση παρατσουκλιών· ο ένας, ένας μεγαλόσωμος, δυνατός αλήτης, λεγόταν Caussidière, ο άλλος, ένας κακός εργάτης & βαρύς μέθυσος, ονομαζόταν Guizot, κ.ο.κ. Η κοπιαστική εργασία, το σχετικά καλό βιοτικό επίπεδο, και προπάντων η αποκοπή από το Παρίσι & η εκτόπιση σε μια κλειστή, ήσυχη γωνιά της Γαλλίας είχαν περιορίσει εκπληκτικά τον ορίζοντά τους. Κόντευαν να γίνουν αγρότες, & ήταν μόλις δύο μήνες εκεί.

|12| Το άλλο πρωί έφτασα στην Γιέν, & έτσι τελικά στην ίδια την κοιλάδα του Λίγηρα. Η Γιέν είναι μια μικρή κωμόπολη με στενοσόκακα, με μια ωραία προκυμαία & μια γέφυρα πάνω από τον Λίγηρα, ο οποίος εδώ ως προς το

* Το ρήμα σημαίνει ξεστραβώνω, ανοίγω τα μάτια σε κάποιον, και κατά μεταφορά ξεπαρθενεύω.

πλάτος μόλις που φτάνει τον Μάιν στη Φραγκφούρτη. Είναι εν γένει πολύ ρηχός, & γεμάτος αμμούδες.

Από τη Γιέν στο Μπριάρ ο δρόμος πηγαίνει μέσα από την κοιλάδα, περίπου ένα τέταρτο του μιλίου μακριά από τον Λίγηρα. Η κατεύθυνση είναι νοτιοανατολική, & η περιοχή προσλαμβάνει σταδιακά ένα νότιο χαρακτήρα. Φτελιές, μελιές, ακακίες ή καστανιές σχηματίζουν την αλλέα· πυκνά λιβάδια & πλούσια χωράφια, ανάμεσα από τα καλάμια των οποίων ξεπρόβαλε μια μετασυλλεκτική σοδειά τριφυλλιού, με μακρές σειρές από λεύκες, αποτελούν το έδαφος της κοιλάδας· πέρα από τον Λίγηρα, σε μια ομιχλώδη απόσταση, μια σειρά λόφων, στην εδώ πλευρά, κολλητά δίπλα στο δρόμο μια δεύτερη αλυσίδα λόφων, φυτεμένων πλήρως με αμπέλια. Η κοιλάδα του Λίγηρα δεν είναι εδώ διόλου εντυπωσιακή ή ρομαντική, όπως είθισται να λέγεται, αλλά προκαλεί μια ιδιαίτερα ευχάριστη εντύπωση· διαπιστώνει κανείς από όλη την πλούσια βλάστηση το ήπιο κλίμα, στο οποίο οφείλει την άνθισή της. Ακόμη και στις πιο πλούσιες περιοχές της Γερμανίας δεν είδα πουθενά μια βλάστηση που να μπορούσε να συγκριθεί με εκείνη στη διαδρομή από τη Γιέν στο Μπριάρ.

Πριν εγκαταλείψω τον Λίγηρα, δυο λόγια ακόμη για τους κατοίκους της περιοχής που διέσχισα & για τον τρόπο ζωής τους.

Τα χωριά με απόσταση τέσσερις, πέντε ώρες από το Παρίσι δεν μπορούν να αποτελέσουν κάποιο μέτρο για τα χωριά της υπόλοιπης Γαλλίας. Η τοποθεσία τους, ο τρόπος ανέγερσης των οικιών τους, τα ήθη των κατοίκων έχουν επηρεαστεί πολύ από το πνεύμα της μεγάλης μητρόπολης από την οποία ζουν. Μόνο μετά από δέκα λεύγες από το Παρίσι, στα μακρινά υψίπεδα, αρχίζει η καθεαυτό ύπαιθρος χώρα, εκεί βλέπει κανείς πραγματικά αγροτόσπιτα. Είναι χαρακτηριστικό για όλη την περιοχή μέχρι τον Λίγηρα & μέχρι μέσα στη Βουργουνδία, πως ο αγρότης κρύβει όσο το δυνατό την είσοδο του σπιτιού του από τη λεωφόρο. Στα υψίπεδα κάθε αγροικία περιβάλλεται από τοίχο· περνά κανείς από μια πύλη, και πρέπει να αναζητήσει ακόμη και μέσα στην αυλή την είσοδο της οικίας, η οποία συνήθως είναι στραμμένη προς τα πίσω. Εδώ, όπου οι περισσότεροι αγρότες έχουν αγελάδες & άλογα, οι αγροικίες είναι σχετικά μεγάλες, |13| ενώ αντιθέτως στον Λίγηρα, όπου ασκείται πολλή κηπευτική & όπου ακόμη και οι εύποροι αγρότες έχουν λίγα ή και καθόλου ζωντανά & η κτηνοτροφία εναποτίθεται ως ιδιαίτερος ποριστικός κλάδος στους μεγαλύτερους γαιοκτήμονες ή μισθωτές, οι αγροικίες γίνονται όλο και πιο μικρές, συχνά δε τόσο μικρές, ώστε δεν μπορεί να καταλάβει κανείς πώς βρίσκει χώρο εκεί μέσα μια αγροτική οικογένεια με τα εργαλεία & με τα αποθέματά της. Επίσης εδώ ωστόσο, η είσοδος είναι στην πλευρά που δεν βλέπει το δρόμο, & στα χωριά έχουν σχεδόν μόνο τα καπηλειά & τα καταστήματα τις πόρτες τους προς το δρόμο.

Οι αγρότες αυτής της περιοχής, παρά τη φτώχεια τους, ζουν αρκετά καλά. Το κρασί, τουλάχιστον στις κοιλάδες, είναι συνήθως δική τους παραγωγή, καλό

& φθηνό (το φετινό, δύο με τρία σου το μπουκάλι), το ψωμί παντού, με εξαίρεση τις ψηλότερες κορυφές, καλό σταρένιο ψωμί, επιπλέον εξαιρετικό τυρί & έξοχα φρούτα, τα οποία ως γνωστόν στη Γαλλία τρώγονται παντού μαζί με το ψωμί. Όπως όλοι οι άνθρωποι της υπαίθρου, καταναλώνουν λίγο κρέας, αντιθέτως πολύ γάλα, χορτόσουπες & εν γένει μια φυτική διατροφή εξαιρετικής ποιότητας. Ο Βορειογερμανός αγρότης, ακόμη και αν είναι σημαντικά ευπορότερος, δεν ζει ούτε κατά το ένα τρίτο τόσο καλά όσο ο Γάλλος μεταξύ Σηκουάνα & Λίγηρα.

Οι αγρότες αυτοί είναι ένα ευδιάθετο, φιλόξενο, εύθυμο γένος, φιλικοί & εξυπηρετικοί με κάθε τρόπο στον ξένο, & ακόμη όταν μιλούν την δυσκολότερη ντοπιολαλιά, είναι γνήσιοι, ευγενικοί Γάλλοι. Παρά την άκρως αναπτυγμένη αίσθηση ιδιοκτησίας για το έδαφος που οι πατέρες τους απέσπασαν από τους ευγενείς & τους παπάδες, συνεχίζουν να είναι φορείς ορισμένων πατριαρχικών αρετών, ιδιαίτερα στα χωριά που βρίσκονται μακριά από τις μεγάλες οδικές αρτηρίες.

Αλλά ο αγρότης παραμένει αγρότης, & οι βιοτικές σχέσεις των αγροτών δεν παύουν στιγμή να ασκούν την επιρροή τους. Παρόλες τις ατομικές αρετές του Γάλλου αγρότη, παρά την αναπτυγμένη βιοτική κατάσταση στην οποία βρίσκεται, σε σύγκριση με τον αγρότη ανατολικά του Ρήνου, ο αγρότης στη Γαλλία, όπως και στη Γερμανία, είναι ο βάρβαρος καταμεσής στον πολιτισμό. |14| Η απομόνωση του αγρότη σε ένα απόμακρο χωριό με έναν πληθυσμό ελάχιστα εναλλασσόμενο, που αλλάζει μόνο με τις γενιές, η κοπιαστική, μονότονη εργασία, η οποία τον δένει στο έδαφος περισσότερο από κάθε δουλοπαροικία, & η οποία παραμένει πάντα ίδια από πατέρα σε γιο, η σταθερότητα & μονοτονία όλων των βιοτικών σχέσεων, ο περιορισμός με τον οποίο η οικογένεια γίνεται γι' αυτόν η σημαντικότερη, καθοριστικότερη κοινωνική σχέση – όλα αυτά περιορίζουν την οπτική του αγρότη στα στενότερα όρια που είναι εν γένει δυνατά στη σύγχρονη κοινωνία. Τα μεγάλα κινήματα της ιστορίας τον προσπερνούν, από καιρού εις καιρόν τον συμπαρασύρουν, χωρίς όμως ο ίδιος να έχει μια αίσθηση για τη φύση της κινητήριας δύναμης, για τη γέννηση, για το στόχο της.

Τον μεσαίωνα, τον 17ο & 18ο αιώνα το κίνημα των αστών στις πόλεις συνοδευόταν από ένα αγροτικό κίνημα, το οποίο όμως διατύπωνε διαρκώς αντιδραστικές απαιτήσεις, & χωρίς να επιφέρει μεγάλα αποτελέσματα για τους ίδιους του αγρότες υποστήριζε απλώς τις πόλεις στους αγώνες τους για χειραφέτηση. Στην πρώτη γαλλική επανάσταση οι αγρότες εμφανίστηκαν επαναστατικά ακριβώς όσο το απαιτούσε το εγγύτερο, απτό ιδιωτικό συμφέρον τους: έως ότου διασφαλίστηκε γι' αυτούς το ιδιοκτησιακό δικαίωμα στο έδαφος που μέχρι τότε καλλιεργούσαν με φεουδαρχικές σχέσεις, η αμετάτρεπτη κατάργηση αυτών των φεουδαρχικών σχέσεων, & η απομάκρυνση των ξένων στρατών από την περιοχή τους. Όταν επιτεύχθηκε αυτό, στράφηκαν με όλη την οργή της τυφλής βουλιμίας τους ενάντια στο ακατανόητο κίνημα των μεγάλων πόλεων & κυρίως δε ενάντια στο κίνημα του

Παρισιού. Αναρίθμητες διακηρύξεις της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας, αναρίθμητα διατάγματα της Συμβατικής Συνέλευσης, προπάντων για τις ανώτερες τιμές & για τους κερδοσκόπους,* για τα τάγματα της Εθνοφρουράς & για τις μεταφερόμενες λαιμητόμους επρόκειτο να στραφούν ενάντια στους πεισματάρηδες αγρότες. Και πάλι, ο Τρόμος [Schreckensherrschaft], ο οποίος έδιωξε τους ξένους στρατούς & κατέπνιξε τον εμφύλιο πόλεμο, δεν ωφέλησε καμία τάξη τόσο πολύ, |15| όσο ακριβώς τους αγρότες. Όταν ο Ναπολέων κατέρριψε την αστική εξουσία του Διευθυντηρίου, αποκατέστησε την ησυχία, σταθεροποίησε τις νέες ιδιοκτησιακές σχέσεις & τις καθιέρωσε με τον Code civil του, & απώθησε τους ξένους στρατούς όλο και πιο μακριά από τα σύνορα, οι αγρότες τον στήριξαν με ενθουσιασμό & έγιναν το βασικό στήριγμά του. Διότι ο Γάλλος αγρότης είναι πατριώτης [national] μέχρι φανατισμού· la France έχει γι' αυτόν μια μεγάλη σημασία, από τότε που κατέχει ως ιδιοκτήτης ένα κομμάτι Γαλλίας· τους ξένους τους γνωρίζει μόνο με την όψη ερημωτικών στρατών εισβολέων, οι οποίοι του προκαλούν τις περισσότερες ζημίες. Εξού και το απεριόριστο εθνικό αίσθημα του Γάλλου αγρότη, εξού και το εξίσου απεριόριστο μίσος του προς τον l'étranger. Εξού και το πάθος με το οποίο πήγε στον πόλεμο το 1814 & το 1815.

Όταν οι Βουρβόνοι επέστρεψαν το 1815, όταν η διωγμένη αριστοκρατία άρθρωσε πάλι αξιώσεις για τη γαιοκτησία που είχε χάσει με την επανάσταση, οι αγρότες είδαν όλη την επαναστατική κατάκτησή τους να απειλείται. Εξού και το μίσος τους για την κυριαρχία των Βουρβόνων, οι ιαχές τους όταν η επανάσταση του Ιουλίου τους ξανάφερε την ασφάλεια της ιδιοκτησίας & την τρίχρωμη σημαία.

Από την επανάσταση του Ιουλίου όμως, έπαψε και πάλι η συμμετοχή των αγροτών στα γενικά συμφέροντα της χώρας. Οι επιθυμίες τους είχαν εκπληρωθεί, η γαιοκτησία τους δεν απειλούνταν πλέον, στο δημαρχείο του χωριού κυμάτιζε και πάλι η ίδια σημαία υπό την οποία οι ίδιοι & οι πατέρες τους είχαν νικήσει επί μια εικοσιπενταετία.

Όπως πάντα όμως, λίγο απόλαυσαν τους καρπούς της νίκης τους. Οι αστοί άρχισαν αμέσως να εκμεταλλεύονται αμείλικτα τους συμμάχους τους στην ύπαιθρο. Οι καρποί του διαμοιρασμού & του κατακερματισμού του εδάφους, η εξαθλίωση των αγροτών & η υποθήκευση των κτημάτων τους είχαν αρχίσει να ωριμάζουν ήδη με την Παλινόρθωση· μετά το 1830 αναδεικνύονταν με όλο και πιο γενικό και απειλητικό τρόπο. Η πίεση όμως, την οποία ασκούσε το μεγάλο κεφάλαιο στον αγρότη, παρέμεινε γι' αυτόν μια απλή ιδιωτική σχέση μεταξύ του ιδίου & του πιστωτή του· δεν έβλεπε & δεν μπορούσε να δει πως

* Πρόκειται για νόμους που θεσπίστηκαν από τη Συμβατική Συνέλευση το διάστημα Μάιος-Σεπτέμβριος 1793 αναφορικά με τον καθορισμό των ανώτερων τιμών των τροφίμων, όπως και για τους κερδοσκόπους (ο Engels χρησιμοποιεί εκγερμανισμένο τον γαλλικό όρο *Akkapareurs*) που εκμεταλλεύονταν την έλλειψη τροφίμων στις αγορές των πόλεων.

αυτές οι όλο και πιο γενικές, όλο και |16| πιο τακτικές ιδιωτικές σχέσεις αναπτύσσονταν σταδιακά σε μια ταξική σχέση μεταξύ της τάξης των μεγάλων κεφαλαιοκρατών & εκείνης των μικρών γαιοκτημόνων. Δεν ήταν πλέον η ίδια περίπτωση όπως με τα φεουδαρχικά βάρη, η γέννηση των οποίων είχε προ πολλού ξεχαστεί, το νόημα των οποίων είχε προ πολλού χαθεί, τα οποία δεν ήταν πλέον κάποια ανταπόδοση έναντι αποδεδειγμένων υπηρεσιών, τα οποία είχαν γίνει προ πολλού ένα απλό βάρος που πίεζε το ένα μέρος της σχέσης. Εδώ, στο χρέος της υποθήκης, ο αγρότης ή έστω ο πατέρας του είχε εισπράξει το ποσό σε σκληρά κέρματα των πέντε φράγκων· το χρεόγραφο & το κατάστιχο του υποθηκοφυλακείου του θυμίζουν αν χρειαστεί την πηγή του βάρους· ο τόκος τον οποίο πρέπει να καταβάλει, ακόμη και οι διαρκώς ανανεωμένες, πιεστικές παράπλευρες πληρωμές στον τοκογλύφο είναι σύγχρονες, αστικές μεθοδεύσεις, οι οποίες πλήττουν με παρόμοια μορφή όλους τους οφειλέτες· η πίεση συμβαίνει με εντελώς νεωτερική, σύγχρονη μορφή & ο αγρότης απομυζείται & καταστρέφεται με ακριβώς τις ίδιες αρχές δικαίου, υπό τις οποίες και μόνο του παρέχεται εγγύηση για την ιδιοκτησία του. Ο ολόδικός του Code civil, η σύγχρονη Βίβλος, γίνεται μάστιγα για τον ίδιο. Ο αγρότης δεν μπορεί να δει στην τοκογλυφία της υποθήκης καμία ταξική σχέση, δεν μπορεί να απαιτήσει την αναίρεσή της χωρίς συγχρόνως να θέσει σε κίνδυνο την ίδια την ιδιοκτησία του. Η πίεση της τοκογλυφίας, αντί να τον εκτοξεύσει μέσα στο κίνημα, του προκαλεί τελικά σύγχυση. Το μοναδικό που θεωρεί ότι μπορεί να τον διευκολύνει, είναι η μείωση των φόρων.

Όταν φέτος τον Φεβρουάριο έγινε πρώτη φορά μια επανάσταση στην οποία το προλεταριάτο εμφανίστηκε με αυτοτελείς απαιτήσεις, οι αγρότες δεν πήραν χαμπάρι τίποτε. Εάν η πολιτεία είχε κάποιο νόημα γι' αυτούς, τότε μόνο το εξής: μείωση των φόρων, & εδώ & εκεί ενδεχομένως ολίγη εθνική τιμή, κατακτητικός πόλεμος & τα σύνορα στο Ρήνο. Όταν όμως το πρωί μετά την πτώση του Λουδοβίκου Φιλίππου ξέσπασε ο πόλεμος μεταξύ προλεταριάτου & αστικής τάξης, όταν η ύφεση στο εμπόριο & στη βιομηχανία αντεπέδρασε στην ύπαιθρο, τα προϊόντα των αγροτών, ούτως ή άλλως χαμηλής αξίας σε μια πλούσια χρονιά, έπεσαν κι άλλο στις τιμές τους & κατέληξαν απούλητα, όταν τέλος η μάχη του Ιουνίου άπλωσε φρίκη & φόβο μέχρι τις πιο απόμακρες γωνιές της Γαλλίας, τότε ακούστηκε μεταξύ των αγροτών η γενική κραυγή της πιο φανατισμένης οργής ενάντια στο επαναστατικό Παρίσι & τους διαρκώς ανικα|17|νοποίητους Παριζιάνους. Φυσικά! Τι ήξερε τάχα ο μικρόμυαλος αγρότης με το αγύριστο κεφάλι για το προλεταριάτο & την αστική τάξη, για την δημοκρατική-κοινωνική πολιτεία, για την οργάνωση της εργασίας, για πράγματα οι βασικοί όροι των οποίων, οι αιτίες των οποίων δεν επρόκειτο ποτέ να προκύψουν στο μικρό χωριό του! Όταν δε εδώ & εκεί αποκτούσε μέσα από τα βρωμερά κανάλια των αστικών φύλλων μια θολή αντίληψη για το τι γινόταν στο Παρίσι, όταν οι αστοί τού είχαν αμολήσει το μεγάλο σύνθημα ενάντια στους Παρισινούς εργάτες: ce sont les partageux, είναι άνθρωποι που θέλουν να μοιράσουν κάθε ιδιοκτησία, κάθε έδαφος, εκεί διπλασιάστηκε η

κραυγή της οργής, εκεί η αγανάκτηση των αγροτών δεν γνώριζε πλέον όρια. Μίλησα με εκατοντάδες αγρότες, στις πιο διαφορετικές περιοχές της Γαλλίας, & σε όλους κυριαρχούσε αυτός ο φανατισμός ενάντια στο Παρίσι & ιδιαίτερα ενάντια στους Παρισινούς εργάτες. «Μακάρι αυτό το καταραμένο Παρίσι να τιναχτεί αύριο στον αέρα» – αυτή ήταν η ηπιότερη επιθυμία. Είναι αυτονόητο πως για τους αγρότες η παλιά περιφρόνηση ενάντια στους αστυπολίτες αυξήθηκε & δικαιολογήθηκε επιπλέον από τα συμβάντα αυτού του έτους. Οι αγρότες, η ύπαιθρος πρέπει να σώσει τη Γαλλία· η ύπαιθρος παράγει τα πάντα, οι πόλεις ζουν από το σιτάρι μας, ντύνονται από το λινάρι μας & το μαλλί μας, πρέπει να αποκαταστήσουμε την σωστή τάξη πραγμάτων, εμείς οι αγρότες πρέπει να πάρουμε την υπόθεση στα χέρια μας· αυτό ήταν το διαρκές ρεφραίν, το οποίο ακουγόταν λιγότερο ή περισσότερο σαφές, λιγότερο ή περισσότερο συνειδητό μέσα από όλες τις συγκεχυμένες κουβέντες των αγροτών.

Και πώς θέλουν να σώσουν τη Γαλλία, πώς θέλουν να πάρουν την υπόθεση στα χέρια τους; Εκλέγοντας τον Λουδοβίκο Βοναπάρτη Πρόεδρο της Πολιτείας, ένα μεγάλο όνομα που το φέρει ένας μικρούλης, ματαιόδοξος, συγχυσμένος ανόητος! Σε όλους τους αγρότες με τους οποίους μίλησα, ο ενθουσιασμός για τον Λουδοβίκο Ναπολέοντα ήταν τόσο μεγάλος όσο και το μίσος για το Παρίσι. Σε τούτα τα δύο πάθη & και στον πλέον αστόχαστο, ζωώδη θαυμασμό για όλο τον ευρωπαϊκό σεισμό περιορίζεται όλη |18| η πολιτική του Γάλλου αγρότη. Και οι αγρότες έχουν πάνω από έξι εκατομμύρια ψήφους, πάνω από δύο τρίτα όλων των ψήφων στη Γαλλία.

Είναι αλήθεια πως η προσωρινή κυβέρνηση δεν εννόησε να δεσμεύσει τα συμφέροντα των αγροτών στην επανάσταση, με την επαύξηση δε των 45 σεντίμ στον έγγειο φόρο, η οποία έπληξε κυρίως τους αγρότες, διέπραξε ένα σφάλμα ασυγχώρητο, ανεπανόρθωτο. Ακόμη όμως και αν είχε κερδίσει τους αγρότες για την επανάσταση για λίγους μήνες, αυτοί θα είχαν φύγει σίγουρα το καλοκαίρι. Η παρούσα στάση των αγροτών προς την επανάσταση του 1848 δεν αποτελεί συνέπεια κάποιων σφαλμάτων & τυχαίων παραβάσεων· είναι φυσική, είναι θεμελιωμένη στον τρόπο ζωής, στην κοινωνική θέση του μικρού γαιοκτήμονα. Πριν το γαλλικό προλεταριάτο επιβάλλει τις απαιτήσεις του, θα πρέπει να καταπνίξει έναν γενικό πόλεμο των χωρικών, έναν πόλεμο ο οποίος, ακόμη και με τη διαγραφή όλων των ενυπόθηκων χρεών, μόνο για μικρό διάστημα μπορεί να αναβληθεί.

Πρέπει κανείς να έχει συνδιαλλαγεί επί δεκατέσσερις ημέρες σχεδόν μόνο με αγρότες, με αγρότες των πλέον διαφορετικών περιοχών, πρέπει να έχει την ευκαιρία να ξαναβρεί παντού την ίδια καρφωμένη μικρομυαλιά, την ίδια πλήρη άγνοια για όλες τις αστεακές, βιομηχανικές & εμπορικές σχέσεις, την ίδια τυφλότητα στην πολιτική, την ίδια άτοπη αντίληψη για οτιδήποτε βρίσκεται πέραν του χωριού, την ίδια χρήση του μέτρου των αγροτικών σχέσεων στις πλέον επιβλητικές σχέσεις της ιστορίας, πρέπει κανείς κοντολογίς να έχει γνωρίσει τους Γάλλους αγρότες ιδιαίτερα το 1848, για να

αισθανθεί όλη την συντριπτική εντύπωση που προκαλεί αυτή η ξεροκέφαλη ηλιθιότητα.

ΙΙ. Βουργουνδία

Το Μπριάρ είναι μια παραδοσιακή κωμόπολη στην εκβολή του καναλιού που συνδέει τον Λίγηρα με τον Σηκουάνα. Εδώ προσανατολίστηκα για την πορεία & το θεώρησα καλύτερο να βαδίσω προς Ελβετία αντί μέσα από το Νεβέρ, μέσα από την Οσέρ. Άφησα λοιπόν |19| τον Λίγηρα & στράφηκα πάνω από τα βουνά προς τη Βουργουνδία.

Σταδιακά, αλλά σχετικά αργά ο καρπερός χαρακτήρας της κοιλάδας του Λίγηρα μειώνεται. Αρχίζει κανείς ανεπαίσθητα να ανηφορίζει & μετά από πέντε με έξι μίλια έξω από το Μπριάρ, στο Σεντ-Σωβέρ και στο Σεντ-Φαρζό, βρίσκει τις απαρχές της δασώδους, κτηνοτροφικής ορεινής περιοχής. Η βουνοπλαγιά μεταξύ Ιόν & Λίγηρα είναι εδώ ψηλότερη, & όλη αυτή η δυτική πλευρά του διαμερίσματος του Ιόν είναι εν γένει αρκετά ορεινή.

Στην περιοχή του Τουσύ, έξι λεύγες από την Οσέρ, άκουσα για πρώτη φορά την ιδιαίτερη απλή πλατιά βουργουνδική διάλεκτο, ένα ιδίωμα το οποίο εδώ & σε όλη την καθεαυτό Βουργουνδία έχει έναν αξιαγάπητο, ευχάριστο χαρακτήρα, ενώ αντιθέτως στις υψηλότερες περιοχές της Φρανς-Κοντέ προσλαμβάνει έναν τόνο βαρύ, αδέξιο, σχεδόν δασκαλίστικο. Είναι όπως η απλή αυστριακή διάλεκτος, η οποία σταδιακά μετατρέπεται στην τραχιά διάλεκτο της Άνω Βαυαρίας. Το βουργουνδικό ιδίωμα τονίζει πάντα, με τρόπο ιδιαίτερα μη γαλλικό τη συλλαβή πριν από εκείνη η οποία στα καλά γαλλικά έχει την κύρια έμφαση, μετατρέπει τα ιαμβικά γαλλικά σε τροχαϊκά, & διαστρέφει έτσι παράξενα τον λεπτό τονισμό που δίνει στη γλώσσα του ο μορφωμένος Γάλλος. Όπως είπαμε όμως, στα καθεαυτό βουργουνδικά ηχεί όμορφα, & στο στόμα μιας όμορφης κοπέλας έως και γοητευτικά: mais, mâ foi, monsieur, je vous demande ûn peu ...*

Αν μπορεί κανείς να συγκρίνει, ο Βουργουνδός είναι ο Γάλλος Αυστριακός. Καλοκάγαθος, ευδιάθετος, προσηνής σε ύψιστο βαθμό, με πολύ χιούμορ όταν βρίσκεται στον συνηθισμένο βιοτικό χώρο του, γεμάτος με αφελείς κωμικές παραστάσεις για οτιδήποτε βρίσκεται πέρα από αυτόν, κωμικά αδέξιος σε ασυνήθιστες καταστάσεις, πάντα ακατάβλητα εύθυμος, έτσι είναι αυτοί οι καλοί άνθρωποι σχεδόν όλοι το ίδιο. Συγχωράει κανείς εξαρχής στον αξιαγάπητο, καλόκαρδο Βουργουνδό αγρότη την πλήρη πολιτική άγνοιά του & τον ενθουσιασμό του για τον Λουδοβίκο Ναπολέοντα.

Εξάλλου, οι Βουργουνδοί έχουν αναμφίβολα μια εντο|20|νότερη πρόσμειξη γερμανικού αίματος απ' ό,τι οι Γάλλοι που κατοικούν πιο πέρα στα δυτικά· τα

* «Μα, κύριε, μα την πίστη, αυτό που ζητώ...».

μαλλιά και το δέρμα έχουν πιο ανοικτό χρώμα, η κορμοστασιά είναι κάπως μεγαλύτερη, κυρίως στις γυναίκες, η οξεία κριτική διάνοια, το καυστικό αστείο μειώνονται σημαντικά & αντικαθίστανται από πιο ειλικρινές χιούμορ & ενίοτε από μια ελαφριά χροιά ιδιοσυγκρασίας. Ωστόσο το εύθυμο γαλλικό στοιχείο συνεχίζει σημαντικά να είναι κυρίαρχο, & στην αμέριμνη ευδιαθεσία ο Βουργουνδός δεν έχει όμοιό του.

Η δυτική ορεινή περιοχή του Διαμερίσματος του Ιόν ζει κυρίως από την κτηνοτροφία. Αλλά ο Γάλλος είναι εν γένει ένας κακός κτηνοτρόφος, & τούτα τα βουργουνδικά μοσχάρια είναι πολύ λιπόσαρκα & μικρά. Ωστόσο, παράλληλα με την κτηνοτροφία καλλιεργούνται πολλά δημητριακά & παντού καταναλώνεται καλό σιταρένιο ψωμί.

Οι αγροικίες έχουν εδώ ήδη πιο γερμανικό χαρακτήρα· γίνονται και πάλι πιο μεγάλες & συνδυάζουν κατοικία, αχυρώνα & στάβλο υπό μία σκέπη· αλλά και εδώ η είσοδος είναι συνήθως πλαγίως του δρόμου ή εντελώς αποστραμμένη από αυτόν.

Στην μεγάλη κατωφέρεια που οδηγεί κάτω στην Οσέρ, είδα τα πρώτα βουργουνδικά κλήματα, φορτωμένα τα περισσότερα ακόμη με την απίστευτα πλούσια σοδειά του 1848. Σε ορισμένα κλαδιά δεν μπορούσες να δεις σχεδόν καθόλου φύλλα από τα πολλά σταφύλια.

Η Οσέρ είναι μια μικρή, ανομοιόμορφη κωμόπολη, όχι ιδιαίτερα εντυπωσιακή στο εσωτερικό της, με μια ωραία προκυμαία στον Ιόν, και με κάποιες απαρχές για τα βουλεβάρτα εκείνα, χωρίς τα οποία δεν μπορεί καν να υπάρξει η πρωτεύουσα ενός γαλλικού Διαμερίσματος. Σε κανονικές περιόδους θα πρέπει να έχει ησυχία του θανατά, & ο Νομάρχης του Ιόν θα πρέπει να έχει καλύψει με λιγότερα κόστη τις υποχρεωτικές χοροεσπερίδες & τα δείπνα που έπρεπε υπό τον Λουδοβίκο Φίλιππο να παράσχει στους προκρίτους του τόπου. Τώρα όμως η Οσέρ ήταν ζωντανή όπως ζωντανεύει μόνο μία φορά το χρόνο. Εάν ο πολίτης Denjoy, λαϊκός αντιπρόσωπος, ο οποίος είχε τόσο πολύ εξοργιστεί στην Εθνοσυνέλευση για το ότι στο δημοκρατικό-κοινωνικό γεύμα της Τουλούζης |21| όλη η αίθουσα ήταν διακοσμημένη με κόκκινο χρώμα,* εάν αυτός ο τίμιος πολίτης Denjoy είχε έρθει μαζί μου στην Οσέρ, θα είχε πάθει σπασμούς από τη φρίκη. Όχι μόνο μια αίθουσα, αλλά όλη η πόλη ήταν στα κόκκινα. Και τι κόκκινο! Το πλέον αναμφίβολο, το πλέον απροκάλυπτο κόκκινο του αίματος στόλιζε τους τοίχους & τα σκαλοπάτια των σπιτιών, τις μπλούζες & τα πουκάμισα των ανθρώπων· βαθυκόκκινα ρυάκια κυλούσαν μάλιστα στο λιθόστρωτο & λέρωναν τις πλάκες, & ένα ανοίκειο, σκούρο

* Ο δικηγόρος και βουλευτής Jean-François Denjoy είχε δηλώσει διαμαρτυρηθεί δημοσίως την 30.9.1848 ενάντια στη συμμετοχή δημοσίων λειτουργών σε ένα γεύμα στην Τουλούζη για τον εορτασμό της επετείου της πρώτης γαλλικής Πολιτείας. Τη διαμαρτυρία αυτή είχε σχολιάσει ο Παρισινός ανταποκριτής της NEP, August Hermann Ewerbeck (18.10.1848), αναφέροντας πως οι τοίχοι και τα έπιπλα της αίθουσας του γεύματος είχαν κόκκινη επένδυση.

κόκκινο αφρώδες υγρό μεταφέρονταν στους δρόμους σε μεγάλες σκάφες από γενειοφόρους, απειλητικούς άνδρες. Η κόκκινη πολιτεία φαινόταν να κυριαρχεί με όλες τις φρικωδίες της, η λαιμοτόμος, η ατμοκίνητη λαιμητόμος φαινόταν να εργάζεται ακατάπαυστα,* οι buveurs de sang [αιματοπότες] για τους οποίους το *Journal des Débats* είχε τόσες πολλές ανατριχιαστικές ιστορίες, γιόρταζαν προφανώς εδώ τα κανιβαλιστικά όργιά τους. Αλλά η κόκκινη πολιτεία της Οσέρ ήταν πολύ αθώα, ήταν η κόκκινη πολιτεία του βουργουνδικού τρύγου, & οι αιματοπότες, οι οποίοι κατανάλωναν το ευγενέστερο προϊόν αυτής της κόκκινης πολιτείας με τόση ηδονή, δεν είναι άλλοι από τους ίδιους τους κυρίους έντιμους ρεπουμπλικάνους, τους μεγάλους & μικρούς αστούς του Παρισιού. Και, παρά τις καλές προθέσεις, του, ο αξιότιμος πολίτης Denjoy έχει από αυτή τη σκοπιά επίσης κάποια όρεξη για κοκκινέλια.

Να είχε κανείς την τσέπη γεμάτη χρήματα σε τούτη την κόκκινη πολιτεία! Ο τρύγος του 1848 ήταν τόσο απείρως πλούσιος, ώστε δεν βρίσκονταν αρκετά βαρέλια για να αποθηκεύσουν όλο το κρασί. Και από ποιότητα – καλύτερο από εκείνο του ’46, ενδεχομένως καλύτερο και απο το ‘34! Από όλες τις πλευρές εισέρρεαν οι αγρότες για να αγοράσουν το εναπομείναν ’47 σε αστείες τιμές – δύο φράγκα για ένα βαρέλι |22| 140 λίτρων καλού κρασιού· σε όλες τις πύλες έρχονταν η μία άμαξα μετά την άλλη με άδεια βαρέλια, και πάλι δεν τελείωνε το πράγμα. Εγώ ο ίδιος είδα έναν οινέμπορο στην Οσέρ να αδειάζει στο δρόμο πολλά βαρέλια με 47άρι, πολύ καλό κρασί, για να αποκτήσει χώρο για το νέο κρασί, το οποίο βεβαίως άνοιγε εντελώς άλλες προοπτικές στην κερδοσκοπία. Με διαβεβαίωσαν πως ο οινέμπορος αυτός είχε αδειάσει με αυτό τον τρόπο μέσα σε λίγες εβδομάδες μέχρι και σαράντα μεγάλα βαρέλια (fûts).

Αφού δοκίμασα στην Οσέρ αρκετά ποτήρια του παλιού και του καινούργιου, διέσχισα τον Ιόν προς τα βουνά της δεξιάς όχθης. Η λεωφόρος βαίνει κατά μήκος της κοιλάδας· εγώ ωστόσο πήρα τον παλιό, συντομότερο δρόμο μέσα από τα βουνά. Ο ουρανός ήταν συννεφιασμένος, ο καιρός αφιλόξενος, εγώ ο ίδιος ήμουν κουρασμένος, & έτσι έμεινα για τη νύχτα στο πρώτο χωριό, λίγα χιλιόμετρα έξω από την Οσέρ.

Το επόμενο πρωί ξεκίνησα νωρίς νωρίς & με την καλύτερη λιακάδα του κόσμου. Ο δρόμος πήγαινε μέσα από αμπέλια πάνω σε μια μάλλον ψηλή βουνοπλαγιά. Αλλά για τον κόπο της αναρρίχησης με αντάμειψε επάνω η πιο εξαίρετη θέα. Μπροστά μου όλη η λοφώδης κατωφέρεια μέχρι τον Ιόν, μετά η πράσινη, πλούσια σε λιβάδια & γεμάτη λεύκες κοιλάδα του Ιόν με τα πολλά

* Στην ανταπόκριση του Ewerbeck από το Παρίσι (NEP, 18.10.1848), ο ανταποκριτής ανάφερε πως στις αρχές του 1848 μια εμπορική ένωση στο Μπορντώ είχε πιστέψει ως αληθινή την είδηση του σατυρικού περιοδικού *Le Charivari*, πως στο Παρίσι είχε σχηματιστεί ένα τάγμα ένοπλων γυναικών, το οποίο θα επέδραμε στις ατίθασες επαρχίες, εξοπλισμένο με μια ατμοκίνητη λαιμητόμο.

χωριά της & τα αγροκτήματα· παραπίσω η γκρίζα Οσέρ, στηριγμένη στην πέρα βουνοπλαγιά, παντού χωριά, & παντού, όσο έφτανε το μάτι, αμπέλια, τίποτε άλλο από αμπέλια, και το πιο ιριδίζον, ζεστό φως του ήλιου, απαλό μόνο μακριά απο την φθινοπωρινή ευωδία, να περιλούει τούτο το μεγάλο καζάνι, στο οποίο ο αυγουστιάτικος ήλιος μαγειρεύει ένα από τα ευγενέστερα κρασιά.

Δεν γνωρίζω τι είναι αυτό που δίνει τον ιδιαίτερα θελκτικό χαρακτήρα τους σε τούτα τα γαλλικά |23| τοπία, τα οποία δεν διακρίνονται από κάποιες ασυνήθιστα όμορφες ανταύγειες. Σαφώς, δεν είναι τούτη ή εκείνη η λεπτομέρεια, είναι το όλο, το σύνολο, αυτό που τους εντυπώνει μια σφραγίδα πληρότητας, όπως σπάνια την βρίσκει κανείς πουθενά αλλού. Ο Ρήνος & ο Μοζέλας έχουν ομορφότερα σύνολα βράχων, η Ελβετία έχει μεγαλύτερες αντιθέσεις, η Ιταλία μεγαλύτερη ποικιλία χρωμάτων, καμία χώρα όμως δεν έχει περιοχές πιο αρμονικού συνόλου απ' ό,τι η Γαλλία. Με μια ασυνήθιστη ικανοποίηση το βλέμμα απλώνεται από την πλατιά, πλούσια λιβαδερή κοιλάδα μέχρι τα βουνά, τα οποία είναι μέχρι τις ψηλότερες κορυφές εξίσου πλούσια φυτεμένα με αμπέλια, και μέχρι τα αναρίθμητα χωριά & τις πόλεις που ξεπροβάλλουν από τα φυλλώματα των οπωροφόρων δέντρων. Πουθενά ένα γυμνό σημείο, πουθενά μια ενοχλητική αφιλόξενη θέση, πουθενά ένας τραχύς βράχος οι πλαγιές του οποίου να είναι απρόσβατες στα φυλλώματα. Παντού πλούσια βλάστηση, ένα όμορφο γεμάτο πράσινο, το οποίο περνά σε μια φθινοπωρινή-χάλκινη ανταύγεια, τονισμένο από τη λάμψη ενός ήλιου ο οποίος καίει ακόμη αρκετά στα μέσα Οκτωβρίου για να μην αφήσει άγουρα σταφύλια στην κληματαριά.

Πήγα λίγο παρακάτω & μου ανοίχτηκε μια δεύτερη, εξίσου όμορφη θέα. Βαθιά κάτω, σε μια στενότερη περιορισμένη κοιλάδα, υπήρχε το Σαιν-Μπρι, μια κωμόπολη που επίσης ζούσε μόνο από την αμπελουργία. Οι ίδιες λεπτομέρειες όπως και πριν, απλώς εγγύτερα συγκεντρωμένες. Λιβάδια & κήποι κάτω στην κοιλάδα γύρω από την κωμόπολη, αμπέλια τριγύρω στα τοιχώματα της κοιλάδας, μόνο στη βόρεια πλευρά οργωμένα χωράφια ή επιφάνειες & λιβάδια καλυμμένα με πράσινο τριφύλλι. Κάτω στους δρόμους του Σαιν-Μπρι η ίδια δραστηριότητα όπως στην Οσέρ· παντού βαρέλια & πατητήρια, & όλος ο πληθυσμός απασχολημένος με γέλια & αστεία, να πατά μούστο, να τον βάζει στα βαρέλια, ή να τον κουβαλά στους δρόμους σε μεγάλους κάδους. Μέσα σ' όλα υπήρχε και μια αγορά· στους μεγαλύτερους δρόμους υπήρχαν αγροτικές άμαξες με λαχανικά, σιτάρι & άλλα γεωργικά προϊόντα· οι αγρότες με τους λευκούς φρυγικούς σκούφους τους, οι αγρότισσες με τις χρωματιστές |24| μαντήλες τους στο κεφάλι μπλέκονταν ανάμεσα στους αμπελουργούς φλυαρώντας, φωνάζοντας, γελώντας· και το μικρό Σαιν-Μπρι παρουσίαζε μια ζωηρή δραστηριότητα, ώστε νόμιζε κανείς πως είναι σε μια μεγάλη πόλη.

Πέρα από το Σαιν-Μπρι ο δρόμος ανηφόριζε και πάλι σε ένα ψηλό βουνό. Αλλά το βουνό αυτό το ανέβηκα με ιδιαίτερη ευχαρίστηση. Εδώ ήταν όλοι απασχολημένοι με τον τρύγο, & ένας βουργουνδικός τρύγος είναι εντελώς διαφορετικά χαρωπός απ' ό,τι ένας ρηνανικός. Σε κάθε βήμα συναντούσα την

πιο εύθυμη ομήγυρη, τα πιο γλυκά σταφύλια & τα ομορφότερα κορίτσια· διότι εδώ, όπου κάθε δύο ή τρεις ώρες υπάρχει μια κωμόπολη, όπου οι κάτοικοι εξαιτίας του οινεμπορίου τους συναλλάσσονται συχνά με τον υπόλοιπο κόσμο, εδώ κυριαρχεί ένας κάποιος πολιτισμός, & κανείς δεν προσλαμβάνει τούτο τον πολιτισμό ταχύτερα από τις γυναίκες, διότι αυτές έχουν τα αμεσότερα & πιο πρόδηλα προτερήματα από αυτόν. Καμία Γαλλίδα αστυπολίτις δεν διανοείται να τραγουδήσει:

> Να ‘μουν όμορφη,
> Σαν τα κορίτσια στο χωριό,
> Με ένα ψάθινο καπέλο
> Και κόκκινη κορδέλα στο λαιμό.*

Αντιθέτως, γνωρίζει πολύ καλά, πως οφείλει στην πόλη, στην απομάκρυνση από κάθε τραχιά εργασία, στον πολιτισμό & στα εκατοντάδες καλλυντικά του & καλλωπιστικές τέχνες του όλη την ανάπτυξη των θέλγητρών της· γνωρίζει πως οι κοπέλες της υπαίθρου, ακόμη και αν δεν έχουν κληρονομήσει από τους γονείς τους τη βαρυκόκκαλη κορμοστασιά που αποστρέφονται τόσο οι Γάλλοι, και η οποία είναι η περηφάνια της γερμανικής φυλής, ωστόσο εξαιτίας της κοπιαστικής αγροτικής εργασίας κάτω από τον καυτό ήλιο όπως και από την πυκνότερη βροχή, εξαιτίας της δυσχερούς καθαριότητας, εξαιτίας της έλλειψης όλων των μέσων της σωματικής καλλιέργειας, εξαιτίας της άκρως αξιότιμης μεν αλλά εξίσου άχαρης & κακόγουστης φορεσιάς, καταλήγουν συχνά να είναι αδέξια σκιάχτρα που περπατούν σαν τις πάπιες και ντύνονται με χτυπητά χρώματα. Τα γούστα είναι διαφορετικά· οι Γερμανοί συμπατριώτες μας προτιμούν συνήθως τη χωριατοπούλα, & ίσως να μην έχουν άδικο: κάθε σεβασμό στην κλω|25|τσιά μιας γεροδεμένης αγελαδάρισσας, & ιδιαίτερα στις γροθιές της· τιμή και δόξα στο καταπράσινο & βαθυκόκκινο καρέ φόρεμα, που σφίγγει την τεράστια μέση της· όλο το δέος μπροστά στην άψογη επιφάνεια που απλώνεται από το σβέρκο της μέχρι τις φτέρνες της & της δίνει από πίσω την όψη μιας σανίδας που έχει καλυφθεί με χρωματιστό βαμβακερό ύφασμα! Αλλά τα γούστα διαφέρουν, & γι’ αυτό ας με συγχωρέσει το τμήμα των συμπολιτών μου που διαφέρει από εμένα, χωρίς αυτό να το κάνει λιγότερο αξιότιμο, όταν οι φρεσκοπλυμένες, καλοχτενισμένες, λυγερές Βουργουνδές του Σαιν-Μπρι & Βερμεντόν μου έκαναν μια εντύπωση πολύ ευχάριστη από εκείνα τα εκ φύσεως ρυπαρά, αχτένιστα, μοσχάρια Μολοσσοί μεταξύ του Σηκουάνα & του Λίγηρα που σε κοιτούν σαν τον χάνο όταν στρίβεις ένα τσιγάρο, & τρέχουν μακριά κλαίγοντας, όταν τις ρωτήσει κανείς σε καλά γαλλικά για τον σωστό δρόμο.

Δεν θα δυσκολευτεί συνεπώς κανείς να με πιστέψει πως περισσότερο ξάπλωνα στο χορτάρι μαζί με τους αμπελουργούς & τις κοπέλες τους, τρώγοντας

* Ελαφρώς παραλλαγμένη στροφή από το ποίημα του Goethe, *Κήρυξη πολέμου* (*Kriegserklärung*, 1802).

σταφύλια, πίνοντας κρασί, φλυαρώντας & γελώντας, παρά ανέβαινα το βουνό, & πως το ίδιο διάστημα που ανέβηκα αυτή την ασήμαντη βουνοπλαγιά, θα μπορούσα να έχω ανέβει το Μπλόκσμπεργκ ή ακόμη και την Παρθένα.* Τόσο δε περισσότερο, καθώς μπορεί κανείς να φάει σταφύλια εξήντα φορές τη μέρα, & συνεπώς έχει σε κάθε αμπέλι την καλύτερη πρόφαση να έρθει σε επαφή με αυτούς τους διαρκώς γελαστούς & ευπροσήγορους ανθρώπους και των δύο φύλων. Όλα όμως έχουν ένα τέλος, & επίσης τούτο το βουνό. Ήταν ήδη απόγευμα όταν κατέβηκα την άλλη πλαγιά στην γοητευτική κοιλάδα του Κυρ, ενός μικρού παραποτάμου του Ιόν, προς την κωμόπολη Βερμεντόν, η οποία είναι πιο όμορφη και από το Σαιν-Μπρι.

Λίγο μετά όμως το Βερμεντόν σταματά το ωραίο τοπίο. Πλησιάζει κανείς την ψηλότερη πλαγιά του Φωσιγιόν, το οποίο χωρίζει τις κοίτες του Σηκουάνα, του Ρήνου & του Λίγηρα. Από το Βερμεντόν ανηφορίζει κανείς για ώρες, περνά από ένα μακρύ άκαρπο υψίπεδο, όπου ήδη η σίκαλη, η βρώμη & το φαγόπυρο εκτοπίζουν λίγο ή πολύ το σιτάρι.

* Αντιστοίχως βουνά στη βόρεια Γερμανία και στην Ελβετία.